

A kereszténydemokrácia történetéhez Magyarországon

A polgári kori Magyarországon a kereszténydemokrácia *Barankovics István* fellépéséig bűvő patakként volt jelen a közéletben és a politikai gondolkodásban. Nem tartozott a markáns politikai ideológiák közé, nem vált a keresztény politikai pártok meghatározó irányvonalává. *Deák Ferenc*, *Eötvös József liberális katolicizmusától* a *Prohászka Ottokár* és *Giesswein Sándor* által a századfordulón-századelőn megfogalmazott *szociális és demokratikus keresztény politikán* át vezetett a kanyargós út az 1930-as évek *katolikus szociális tömegmozgalmaiktól* a *Barankovics István* és elvtársai által követendőnek vallott korszerű és európai horizontú *kereszténydemokráciáig*.

A magyarországi kereszténydemokrácia forrásvidékét a 19. század 30-as éveitől jelentkező nyugat-európai *liberális katolicizmusban*, a század második felében ugyanitt meghatározóvá váló *alkotmányos parlamentáris politikai demokráciában* és a *XIII. Leó* pápa pontifikátusa eredményeként markáns irányzattá váló keresztény szociális ideológiában és politikában véljük megtalálni. A liberális katolicizmus hagyományaihoz – *Montalambert*, *Lacordaire* és *Lamennais* eszméihez, és a modern alkotmányt megteremtő *belga* liberális katolikusokhoz – fordultak a magyar polgári állam és társadalom megteremtésének küzdelmeiben az európai horizontú gondolkodók és politikusok.¹ A belga liberális katolikusok által kodifikált 1831-es alkotmány az 1848-as áprilisi törvények egyik forrása volt.

Ami a kereszténydemokrácia magyarországi előtörténetét illeti, a századfordulón *Prohászka Ottokár* több tanulmányában is foglalkozott a kereszténydemokráciával. Ekkor még nyitott volt a liberális katolicizmus hagyományai felé. 1897-ben a liberalizmus és a konzervativizmus meghaladásaként egy kereszténydemokrata koncepciót vázolt fel. „*Ha a haladás vezérsillaga alá áll az egyház, akkor főfeladata megismerni a kort és szükségleteit, hiányait és bajait; főfeladat fölismerni az irányt, mely utat nyit a haladásra, fölismerni az eszméket, melyek uralkodnak. Mi pedig a mai kor megért, ragyogó eszméje? A demokrácia, ez képezi a kor ragyogó eszméjét, a demokrácia, a haladás, a nép, és uralma, a demokrácia. A középkoré volt a rendi alkotmány, az újkori egyház álljon bele a demokráciába.*”² *Prohászka* szerint a konstantinusi, triumpháló

---

¹ ERDŐDY, Gábor – FAZEKAS, Csaba: *Christliche Demokratie in Ungarn*. In: BUCHSTAB, Günter und UERTZ, Rudolf (Hrsg.): *Christliche Demokratie im zusammenwachsenden Europa*. Freiburg-Basel-Wien, 2004. 264-286. GEHLER, Michael – KAISER, Wolfram – Wohnout, Helmut (Hrsg.): *Christdemokratie in Europa im 20. Jahrhundert*. Wien-Köln-Weimar, 2001. ERDŐDY Gábor: „*Szabadságot mindenben és mindenkinek*”. *A belga alkotmányos rendszer létrejötte és működése 1831-1848*. Budapest, 2006.; GERGELY Jenő: *A kereszténydemokrácia előtörténete és fogalma*. IN: GERGELY Jenő (szerk.): *A kereszténydemokrácia Nyugat-Európában 1944-1958*. Budapest, 1980.

² PROHÁSZKA Ottokár: *Az egyház demokráciája*. IN: SCHÜTZ Antal (szerk.): *Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái* X. 36-37.

egyháznak ismét a nép egyházává kell válnia ahhoz, hogy visszatérhessen eredendő küldetéséhez. Nézeteit a hivatalos egyház veszélyesnek tartotta, ezért három írását 1911-ben indexre tették, s ezzel elhallgattatták. Az 1918-19-es összeomlás és forradalmak hatására azonban markáns kereszténydemokráciája demofiliává vált.

A *Demokrata Néppárt* 1947. augusztus 10-i győri választási nagygyűlésén a párt főtitkára, *Barankovics István* a *Giesswein Sándor* által a századfordulótól képviselt keresztény szociális demokráciában jelölte meg politikájuk forrását: „*A Néppárt nem véletlenül bont zászlót éppen Győr városában. A modern szociális és demokratikus keresztény állameszmét innét indította el útjára a századforduló idején egy nagyszerű pap, az evangéliumi szocializmus első magyar gyakorlati apostola, a modern kereszténydemokráciának közép-európai előhírnöke, a szociális és demokratikus keresztény politikának tragikus hőse: a mi nagy előfutárunk, Giesswein Sándor*” – mondta *Barankovics*. *Giesswein Sándor* felfogásában a társadalmi igazságosság megteremtését célzó szociális reformok előfeltétele a demokrácia biztosítása volt.³ „*Ott, ahol a lehető legszélesebb demokratikus alapra helyezkedtek a parlamentek, tudtak a modern szociális követelmények szerint működni. Az általános választójog ígéri nekem azt – mondta 1906-ban első képviselőházi beszédében - , hogy a szociális érzék a maga egészében itt helyet foglalhasson. Mert én megengedem, hogy lehet igen szép és tetszetős szociális programokat megalkotni, de hogy azt keresztül is vihessük, ahhoz az egész nép támogatására van szükségünk.*”⁴ Ennek jegyében *Giesswein Sándor* 1917-ben eljutott a baloldallal való politikai összefogáshoz.

*

A hazai kereszténydemokrácia vezéralakja, *Barankovics István* politikai pályáját 1925-ben a *Bartha Miklós Társaságban* kezdte. Innen került a *Wesselényi Reform Klub* vezetőségébe, majd 1931-ben a *Prohászka Ottokár Társaságba*. A francia neokatolicizmus – *Maritain, Mounier, Dru* - eszméihez kapcsolódó „*fiatal katolikus reformnemzedék*” *Pethő Sándor* és *Székfű Gyula* szellemi irányításával, a *Korunk Szava*, a *Vigília*, a *Jelenkor* hasábjain vált európeér gondolkodóvá.⁵ *Barankovics* 1943-tól a *Magyar Nemzet* szerkesztője volt. Részt vett az antifasiszta, német- és náciellenes szerveződésekben, megmozdulásokban, elutasította a fajelméletet. A baloldal őt tekintette a kereszténydemokrácia autentikus képviselőjének. Politikai nézeteinek alakulásáról sokat elárul, hogy 1943-ban ő fordította magyarra a neoliberais *Wilhelm Röpké: Die*

---

³ *Demokrácia – kereszténység – humanizmus. Giesswein Sándor a modern kereszténydemokrácia közép-európai előfutára.* Budapest, 1994. Ebben GERGELY Jenő: *Giesswein Sándor, a politikus.* 29-41. SZOLNOKY Erzsébet: *Szociális igazságosság és keresztény szeretet. Giesswein Sándor a magyar keresztényszociális és kereszténydemokrata gondolkodás megalapozója.* Budapest, 2005.

⁴ Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés nyomtatványai. *Képviselőházi Napló.* I. köt. 20. ü. 1906. július 5. 235.

⁵ GERGELY Jenő: *A kereszténydemokrácia Magyarországon.* Múltunk, 2007/3. 113-154.

Gesellschaftskrise und Gegenwart című művét. Barankovics az előszóban írta: „Fordul a szél. Az emberiség újra a szellemtől várja a kiút megmutatását. Emelkedőben van a nagy gondolkodók népszerűsége és a gondolat tekintélye. Újra többen olvassák a Bibliát, a bölcsélet nagy dokumentumait és a tudomány könyveit, mint a pártprogramokat és a szolgálati útmutatásokat. A parancski-hirdetéseknél már kevesebben vannak jelen. Igére szomjasak a lelkek.”⁶

Kik voltak azok a nagyszerű személyiségek, akik a *Demokrata Néppárt* értelmiségi elitje előfutárainak tekinthetők, s melyek voltak azok a keresztény szociális mozgalmak, és demokratikus politikai szerveződések, amelyek 1945 után a politikai párt széleskörű tömegbefolyását lehetővé tették? A sokszínű és gazdag előzmények között három markáns irányzatot, csoportot különböztethetünk meg: 1. a *reformkatolicizmust* amelyet a magyarságot és európaiságot, a katolicitást és a társadalmi igazságosságot gondolkodásukban egynek valló fiatal, haladó katolikus értelmiségiek képviseltek (akik közé a *Demokrata Néppárt* majdani első embere, Barankovics István is tartozott); 2. a *szociális katolicizmust*, amelynek letéteményesei katolikus szociális mozgalmak (*KALOT*, *EMSzO*, *Hivatásszervezet* és más ifjúsági mozgalmak) voltak; 3. a *politikai demokrácia* reprezentánsai, akik részint legitimistákhoz tartoztak, részint a *Független Kisgazdapárt* kereszténydemokrata csoportját alkották, amely 1946 - 47 folyamán formálisan is csatlakozott a *Demokrata Néppárthoz*.⁷

A keresztény-nemzeti Magyarország álkereszténysége és antiszociális volta elleni tiltakozás hívta életre 1925-ben a *Bartha Miklós Társaság*ot. Ebben a neves erdélyi politikus eszmei örökségét vállaló társaságban azok a fiatalok gyülekeztek, akik berzenkedtek nem csak atyáik konzervatív-liberalizmusa ellen, hanem mint a keresztény nemzeti Magyarország megcsalatott gyermekei, számon kérték Bethlen István és Horthy Miklós rendszerén az elárult keresztény, nemzeti és szociális ígéreteket is. Mindezt tették felekezeti hovatartozásra és származásra való tekintet nélkül.⁸ A Társaságban már ott találjuk az akkor joghallgató Bartha-Barankovics Istvánt, akit az egyik rendőrségi jelentés a csoport „*radikális forradalmi*” vezetői közé sorolt.

Az 1920-as évek végén a *Bartha Miklós Társaság* bomlásnak indult, és 1929-ben kivált belőle egy radikális társadalmi-szociális reformokat sürgető csoport. 1929 őszén megalakították a *Wesselényi Reform Klub*ot. Ismét egy erdélyi, egy olyan arisztokrata, aki számukra a reformkor megtestesítője volt. Nem véletlen a névválasztás: ők is egy újabb reformkor eljövételében bíztak. A klub Intéző Bizottságában Bartha-Barankovics István – az *Országos Magyar Katolikus Diákszövetség* akkori főtitkára – is helyet kapott.⁹ Tagjai között találjuk Aradi Zsoltot, a *Cserkész-szövetség* főtitkárát, Fejős Jánost, az *Americana*

⁶ RÖPKE, Wilhelm: *A harmadik út*. Budapest, 1943. 6.

⁷ A továbbiakban az első helyen említett irányzattal foglalkozunk.

⁸ Lásd SEBESTÉNY Sándor: *A Bartha Miklós Társaság 1925-1933*. Budapest, 1981.

⁹ Kettős névhasználatával – a Bartha édesanyjának volt a családi neve – az 1930-as években már nem találkozunk.

szeniorát, Balla Boriszt, Katona Jenőt, Possonyi Lászlót, Oláh Györgyöt és másokat, tehát a formálódó reformkatolicizmus markáns alakjait. A *Wesselényi Reform Klub* célja a nemzet gerincét képező magyar parasztság felemelése, s ennek érdekében a demokratikus földreform keresztülvitele volt. Emiatt nem csak az *OMGE*-vel, hanem a katolikus püspöki karral, személy szerint Serédi Jusztinián bíborossal is konfliktusba kerültek. Megrendszabályozásuk az államra várt, és így a belügyminiszter 1930. májusában a *Wesselényi Reform Klub* működését betiltotta.¹⁰

A reformkatolikus irányzat első irodalmi jelentkezése az 1931 elején kiadott „*Fiatal Magyarország*” című füzettel történt, amelyben a harmincas éveiben járó katolikus generáció 15 tagja kért szót, közöttük Oláh György és Sík Sándor.¹¹ A fiatal katolikus értelmiség az 1930-as évek elején elmélyülő gazdasági válság problémáira a zászlóvá emelt Prohászka Ottokár szociális reformeszméihez visszanyúlva kereste a választ. Gróf Széchenyi György ekkor keresztény párti képviselő kezdeményezésére, 1931. májusában megalakították a *Prohászka Ottokár Társaságot*, „*egy ifjú, szociális kérdésekkel foglalkozó gárda*” szervezetét.¹² A Társaság díszelnöke Schütz Antal piarista teológus professzor, Prohászka műveinek kiadója, elnöke pedig Széchenyi György lett. Ennek vezérkarában megtaláljuk azt a szellemi elitet, amelynek hatására formálódott Barankovics és körének majd a kereszténydemokrácia felé kiutat kereső eszmevilága. A Társaság szellemi irányítói közé tartozott Szekfű Gyula történész professzor, az ugyancsak történétíró Pethő Sándor tanár, ekkor a Magyarország szerkesztője, Horváth Sándor dominikánus teológus professzor, Sík Sándor piarista tanár, költő, Griger Miklós plébános, keresztényszocialista legitimista politikus, a „*szociális népkirályság*” hirdetője, Pintér József katolikus lelkész, a katolikus legényegyletek vezetője, Kemenes Illés bencés rendi gimnáziumi tanár, P. Tornósy Gyula jezsuita szerzetes. A szervezet főtitkára Mihelics Vid szociológus, jogakadémiai tanár és Oláh György újságíró lett, titkároknak pedig Aradi Zsoltot és Katona Jenőt választották meg, akik Pethő Sándor munkatársai voltak.¹³

A *Prohászka Ottokár Társaság* szoros kapcsolatban állt az *Egyetemi Ifjak Mária Kongregációjával*, amely már korábban fontolgatta egy a szociális reform kérdéseivel foglalkozó folyóirat megindítását. Végül is Széchenyi gróf anyagi támogatásával 1931. júniusában került sor a *Korunk Szava* című folyóirat megindítására, az „*Ifjú katolikusok folyóirata*” alcímmel. Széchenyi munkatársai kezdetben Aradi Zsolt és Katona Jenő voltak, mint szerkesztők. Katona azonban – átmenetileg – kivált a szerkesztőségéből, mert nem értett egyet Aradi, Balla és társaik diktatúra felé mutató hivatásrendi elképzeléseivel.¹⁴ Hamarosan

---

¹⁰ Magyar Országos Levéltár. K-149. BM. res. 124. csomó, 1929-VII-8550.

¹¹ Magyar Kultúra, 1931. 36. köt. 124.

¹² Nemzeti Újság, 1931. május 12.

¹³ Nemzeti Újság, 1931. május 19.

¹⁴ *Egyházi Lapok*, 1935. április, 117.

kitűnt tehát, hogy a társaság annyira heterogén, hogy a tartós együttműködés a mindegyikük által szükségesnek tartott reformokért lehetetlen. Széchenyi azonban ragaszkodott a katolikum tisztaságához, elismerte az egyházi felsőbb-ség iránymutatását, és erről az alapról határozottan szembefordult a jobboldali radikalizmussal és az antiszemitizmus bármiféle megtűrésével. Maga a hercegprímás is figyelemmel kísérte működésüket, akinek a gróf rendszeresen referált. 1932. januárjában azonban Serédi bíboros kifogásolta, hogy a *Korunk Szava* az „*ifjúkatolicizmus*” fóruma, holott szerinte nincs ifjú- vagy öregkatolicizmus, hanem csak egy van, amit az egyház jelent. Széchenyi akceptálta a kifogást, és a *Korunk Szava* 1932. március 1-től „*Aktív katolikus orgánium*” alcímmel jelent meg.¹⁵

A *Korunk Szava* által képviselt katolikus reformnemzedék belső meghasonlása Gömbös Gyula kormánya reformpolitikájának hatására felgyorsult. Gömbös nem csak a népi írók megnyerésére törekedett (az *Új Szellemi Frontban*), hanem a katolikus közéletből is maga mögé akarta állítani az ellenzéki keresztény párt konzervativizmusával elégedetlen, s az ő reformjaira rimelő változásokat sürgető fiatalokat.¹⁶ 1935 tavaszán Aradi és Balla kiléptek a *Korunk Szava* szerkesztőségéből, és a kormány támogatásával *Új Kor* címmel saját folyóiratot indítottak. (A *Korunk Szava* szerkesztését pedig Katona Jenő vette át.) A folyóirat programadó vezércikkében bejelentették, hogy az ifjúkatolikusok Gömbös Gyula reformpolitikája mellé állnak.¹⁷ A kormányt támogató *Reformnemzedék* elnevezésű, politikai párttá szerveződő fiatalok – akik között többen is a megszűnt *Prohászka Ottokár Társaság*ból kerültek ide - az 1935-ös választásokon azonban mindössze két mandátumhoz jutottak.

A reformkatolikus vagy „*ifjú katolikus*” csoport szépirodalmi velleitású tagjai 1935-ben önálló irodalmi kritikai folyóiratot indítottak *Vigilia* címmel. Ehhez a tőkét Possonyi László adta, és az első szerkesztők Balla Borisz és Aradi Zsolt lettek.¹⁸ Az új katolikus folyóirat a francia katolikus irodalmat népszerűsítette, és annak szellemében fogantak kritikái. Amikor Aradi és Balla a politikába merültek el, Possonyi László és baráti köre, így Rónay György és mások, a *Vigiliát* nívós, nyitott és haladó szellemű folyóirattá tették, amely valóban virrasztás lett az egyre sötétebb magyar szellemi „*éjszakában*”.

Katona Jenő és a *Korunk Szava*, valamint a *Vigilia* nem egyszerűen csak a francia katolikus avantgarde irodalom hazai ismertetését, népszerűsítését folytatta, hanem a hazai katolicizmus hagyományos német orientációjától eltérően, a francia katolicizmusban kereste a megújuláshoz a fogódzókat. A katolikus liberalizmusból és a szociális katolicizmusból kinövő kereszténydemokrácia Franciaországban született, előfutárai a 19. század közepének nagy katolikus

---

¹⁵ Esztergomi Prímási Levéltár. Cat. 44/137-1932.

¹⁶ Gömbös Gyula reformpolitikájáról lásd GERGELY Jenő: *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*. Budapest, 2001.

¹⁷ Balla Boriszt egyébként atyja révén baráti szálak is fűzték az evangélikus Gömbös Gyulához.

¹⁸ A történetről lásd POSSONYI László: *Tettenérés*. Budapest, 1980. főleg 139-258.

alakjai: a már említett Montalambert, Ozanam és Lamennais voltak. Az ő nézeteiket tették magukévá a magyar liberális katolicizmus legjelesebbjei, Deák Ferenc, Eötvös József és Trefort Ágoston. Most, a 20. század 30-as éveiben a hazai katolikus közélet válságából a francia neokatolicizmus szellemében keresték a kiutat a reformkatolikusok. A nagy francia katolikus gondolkodók – Maritain, Mounier, Dru – a kereszténydemokrácia elméleti-ideológiai koncepcióját állították a fasizmus és a katolikus korporativizmus ellenébe. A Jacques Maritain által megfogalmazott integrális humanizmus¹⁹ nem csak az egyéni szabadság, a személyiség sérthetetlenségét jelentette, hanem a diktatúrákkal szemben a politikai demokrácia igenlését is.

A kereszténydemokratának is nevezhető irányzat a püspöki karban alig talált támogatásra, bár orientációját nem tiltották meg, hisz ők is elfogadták a hierarchia tekintélyét, és dogmatikai kifogások sem érthették őket. Ez az irányzat határozottan szembefordult a náciizmussal és hazai szövetségeseivel, szociális reformokkal átítatott demokráciát, általános, titkos választójogot, demokratikus parlamentarizmust követelt, de nem szakított a legitimizmussal sem. Újabb fél évtizednek kellett eltelni ahhoz, hogy a kereszténydemokrácia letisztulva, markáns ideológiai és politikai irányzatként lépjen a közéleti harcok sűrűjébe.

A politika iránt az említetteknel jobban érdeklődő, politikusok között mozgó Barankovics István a fentiekől több vonatkozásban különböző úton jutott el a kereszténydemokráciához. Ő Gömbössel szemben, Pethő Sándor hatására, akit a közéleti kérdésekben mesterének tekintett, először a legitimista irányzatban kereste a demokrácia biztosítékait. Aktív tagja volt a legitimista *Magyar Férfiak Szent Korona Szövetségének*. Gróf Dessewffy Gyulának, a Griger Miklós vezette *Nemzeti Legitimista Néppárt* titkárának barátjaként és családja házitánítójaként kapcsolódott ehhez az irányzathoz. Jó politikai előiskola volt számára, hogy a keresztény párti gróf Hunyady Ferenc képviselő „*íródeákjaként*” közreműködött felszólalásainak megírásában is.

1935-ben Pethő Sándor vezetésével megalakult a *Deák Ferenc Társaság*, amelynek elnöke Dessewffy Gyula lett. Ez a Társaság „*az alkotmányhű értelmiségi fiatalság eszmei közössége*” volt. A konzervatív alkotmányvédő legitimista front pártok feletti ifjúsági szervezetének célja a diktatúras törekvések elhárítása és az alkotmányos rend védelme. Mint ilyen, a keresztény párti, liberális-demokrata és a kisgazdapárti legitimista politikusokkal, így Eckhardt Tiborral együtt, részt vett a körmenői gyűléseken. Barankovics, mint Dessewffy titkára ekkor ismerkedett meg azokkal a politikusokkal, akikkel később közösen harcolnak a nyilasok és a német befolyás, majd 1945 után a kommunisták és a szovjetizálás ellen.

A *Deák Ferenc Társaság* folyóirataként Dessewffy 1937. márciusában megindította *Az Ország Útja* című államtudomány és nemzetpolitikai havi folyóiratot. A gróf munkatársként és társszerkesztőként Barankovics Istvánt választotta

---

¹⁹ MARITAIN, Jacques: *Humanisme intégral*. Paris 1936.

maga mellé, aki azután a folyóirat tényleges szerkesztője lett. Barankovics programadó vezércikke találó, Dantetól vett mottóval kezdődött: „*Óh boldog Magyarország! Csak ne hagyja magát félrevezetni már...*”²⁰ A náciizmussal szembeni *szellemi honvédelem*, a Kelet és a Nyugat közötti híd-szerep, a szocializmus és a kapitalizmus közötti „*harmadik út*” (ami persze nem a népiek, Németh László „*harmadik útja*” volt) katolikus programját, a kereszténydemokráciát képviselték a folyóirat hasábjain. A magyarság szellemi és kulturális szerepét összhangba hozták az európeárséggel, a nemzeti érdekeket a társadalmi és szociális reformokkal. A folyóirat szembe fordult a fasizmussal, a fajelmélettel, az antiszemitizmussal.

Barankovics a „*hazai hitleráj*” ellen több bátor hangú cikket is írt. Ha pedig szemrevételezzük *Az Ország Útja* szerzőgárdáját, azt látjuk, hogy ők lesznek majd a *Magyar Nemzet* mérvadó publicistái is. A teljesség igénye nélkül: Ajtay József, Almásy József Esztergom egyházmegyés pap, Áfra Nagy János, Bóka László (a folyóirat irodalmi vezetője), Bölöny József, Fábíán Dániel, Ferdinandy Mihály, Frey András, Gogolák Lajos, Kerék Mihály, Pogány Ö. Gábor, Sulyok Dezső, Szabó Pál, br. Wesselényi Miklós és mások. Az is figyelmet érdemel, hogy Barankovics folyóirata publikálta elsőként Szabó Zoltán: *Cifra nyomorúság* című szociográfiájának egyes részeit, amelyekben élesen bírálta a katolikus főpapság antiszociális magatartását.

Barankovics személye és folyóirata jelentette az egyébként esetleges kapcsolatokat a reformkatolikusok és a népi írók tábora között. 1937. áprilisában *Az Ország Útja* hasábjain ekképpen vallott magáról: „*Én falusi származék vagyok.*²¹ *Engem a parasztsághoz fűződő gyermekrajongásaim, e megsemmisíthetetlen és minden éjjelen fehér kézként utánam nyúló élményeim politikailag is egy egész életre meghatároztak... Belőlem, kissé rekedten, az Elsodort falunak, Ady forradalmiságának és Prohászka szociális katolicizmusának trombitái szóltak a föld népe felé, kivel néma eskü jegyzett el már öntudatom hajnalán. Belőlem a hívők és a megváltottak, az örök-forradalmár, erómámoros ifjúság lehetetlent nem ismerő hite égett.*”²² Az önvallomás költői szépsége mellett figyelmet érdemel Barankovics eszmerendszerének forrásvidéke, ami mondhatni egyedül áll a magyar kereszténydemokrácia történetében. A katolikus néptanító gyermeke a parasztyerekekkel együtt nőtt fel, s Egerben épp úgy nem feledte őket, mint Budapesten. A magyar falu egész életében, politikai pályáján „*néma esküjével*” fogva tartotta az egyébként soha parasztpárthoz nem csatlakozó Barankovics Istvánt.

Szabó Dezső Elsodort faluja egy nemzedék élménye és programja volt, amely nélkül aligha lehetne megérteni az 1919 utáni Magyarországot. A nemzeti és társadalmi összeomlás tragédiáját Barankovics főként e mű révén dol-

---

²⁰ Az idézet DANTE, A.: *Isteni színjáték*. Paradicsom, XIX. 142-143. (Babits Mihály ford.)

²¹ Barankovics 1906. december 13-án született az akkor Szabolcs megyei Polgár községben. Atyja a község római katolikus elemi iskolájának kántortanítója, anyja ugyanezen iskola tanítónője volt.

²² *Az Ország Útja*, 1937. április, 52.

gozta fel magában, és a benne kínálkozó megoldási javaslatokat próbálta realizálni későbbi politikai működésében. (Ha az önvallomásban nem is említi, de nyilván ugyanilyen meghatározó élménye lehetett Szekfű Gyula Három nemzedéke is.) A katolikus Barankovics másik nagy eszmei kútfője a református Ady Endre, a biblikus Krisztus-követő demokratikus forradalmár költő, akinek hagyatéka szervesen kapcsolódott Szabó Dezsőéhez. Adyval Barankovics vállalta, tudatosan magáévá tette a 20. század elejének demokratikus és forradalmi törekvéseit, a magyar progressziót. Azt a kálvinista Adyt mondja magáénak, aki igencsak nem fukarkodott a korabeli konzervatív katolicizmus bírálataival, akinek a dúsgazdag váradi kanonok-sor és gróf Tisza István, a „*geszti bolond*” jelentették egy szebb és jobb jövő fő akadályait. És harmadikként, de nem utoljára a forrás Prohászka Ottokár szociális katolicizmusa. Azé a Prohászkaé, akiért ugyancsak nem rajongtak a gazdag váradi kanonokok, mint a hatalmas Tisza sem, azé a Prohászkaé, aki ugyanakkor Ady forradalmiságát vagy Szabó Dezső világlátását is elutasította.

A két háború közötti politikai közélet, különösen pedig a magát kereszténynek mondó, mentalitását tekintve katolikus közélet egyetlen szereplője sem kísérelte meg ezt a három markáns forrást egybeötvözni, egyesíteni és kibékíteni. Anélkül, hogy túldimenzionálnánk Barankovics idézett szavait, mégis meg kell állapítanunk, hogy Prohászka, Ady és Szabó Dezső nélkül nem volt és ma sincs a magyar nemzet sorskérdéseire konstruktív választ adó politikai ideológia. Barankovics ezt a magyar valóságból fakadó és táplálkozó üzenetet – elsősorban a föld népe felé szóló üzenetet – egyesítette azután az 1930-as évek második felében, az 1940-es években a francia neokatolicizmusból és a neoliberalizmusból táplálkozó korszerű kereszténydemokráciával. Így hozta összhangba Prohászka, Ady és Szabó Dezső magyarságát, kereszténységét és szociális indulatát a perszonalizmussal, a szolidarizmussal és a szubszidiarizmussal.

1938-ban a *Korunk Szava*, a *Vigilia* és az *Emericana* nevű katolikus főiskolai és egyetemi diákszervezet bekapcsolódott a *Márciusi Front* néhány rendezvényébe is. „*Az újkatolicizmus olyan demokratizmust képvisel – írta róluk a kommunista Révai József - , amelynek kiinduló pontja az a kiábrándulás, amit az ellenforradalmi Magyarország keresztény és népies ígéretei és a valóság közötti ellentmondás hívott éltre.*”²³ Révai az irányzat bázisaként a katolikus ifjúsági mozgalmakat nevezte meg. Az 1930-as évek második felében Szekfű Gyula köré – aki közeli kapcsolatban állt Serédi bíborossal - kezdett kialakulni egy antifasiszta és németellenes katolikus értelmiségi csoport. A szellemi készülődés fórumát kínáló *Korunk Szava* főmunkatársa lett 1937-től Griger Miklós, az év végétől a lap élén Bajza József, Griger és Szekfű neve található Katona mellett. 1938-ban nagy veszteségek érték ezt a kört, elhunyt Bajza, Griger és Széchenyi György is. 1938 közepétől a folyóiratot a Szekfű Gyula, Horváth Sándor és Molnár Kálmán (pécsi legitimista jogászprofesszor) alkotta szerkesztő

---

²³ RÉVAI József: *A kecskeméti találkozó háttere*. Magyar Nap, 1938. február 324.

bizottság támogatta. A kormány azonban az 1938:XVIII. tc., az új sajtótörvény alapján a folyóiratot betiltotta.

Barankovics és a kereszténydemokraták egy része Pethő Sándor munkatársaként dolgozott tovább. 1938. augusztus 25-én jelent meg a *Magyar Nemzet* első száma, amelynek főszerkesztője Pethő lett. A főszerkesztő tanítványa egyre gyakrabban írt a lapba, főként külpolitikai témájú cikkeket. A már korábban említettek mellett Pethő Sándor megnyerte munkatársnak Almásy Józsefet is, aki a *Magyar Sion*ban tiltakozott a *Korunk Szava* betiltása miatt, és több bátor cikket publikált a fajelmélet, az antiszemitizmus ellen. Barankovics már 1937-ben kötetbe gyűjtötte és szerkesztette Pethő Sándor írásait, amelyek „*A magunk útján*” címmel jelent meg. 1940. júniusában Pethőnek német nyomásra le kellett mondania a *Magyar Nemzet* szerkesztéséről, s augusztus 25-én Balatonfüreden autóbaleset áldozata lett. (A temetési gyászszertartást Almásy celebrálta.)

1939. augusztusában Dessewffy Gyula vette át a *Független Kisgazdapárt*-hoz közel álló *Kis Újság* szerkesztését, s magával vitte Barankovicsot segédszerkesztőnek és külpolitikai rovatvezetőnek. (Emellett ő szerkesztette az *Esti Kis Újságot* és *Az Ország Útját*-t is.) Ekkor már jó tollú, sokoldalú és művelt publicistaként vált ismertté. Ugyancsak 1939. október 1-én indult a betiltott *Korunk Szava* utódjaként a *Jelenkor*. Ennek is Katona Jenő volt a főszerkesztője, és a szerkesztő bizottság is változatlan maradt. A munkatársak között találjuk Almásy Józsefet, Nyéki (Klemm) Kálmánt, és természetesen Barankovics Istvánt is.

Egyházi engedéllyel, a klerikusoknál nihil obstattal jelenhettek meg a náciellenes művek. Ezekből állított össze terjedelmes kötetet Almásy József „*Katolikus írók új magyar kalauza*” címmel, amely 1940 karácsonyán került a boltokba. Almásyt, aki ekkor a *Központi Szeminárium* vicerektora volt, Péterfy Gedeon egyetemi lelkész segédszerkesztőként támogatta. A kötethez Hamvas Endre, budapesti általános érseki helynök írt előszót. A 17 szerző közül mindössze három volt világi: Cavallier József, a *Nemzeti Újság* főmunkatársa, Katona Jenő, a *Jelenkor* szerkesztője és a *Magyar Nemzet* főmunkatársa, valamint Szekefű Gyula. A 14 klerikusból kettő szerzetes: Horváth Sándor domonkos és Sík Sándor piarista. A világi papok közül legtöbben esztergomi főegyházmegyeiek voltak, s mint ilyenek, rendelkeztek Serédi engedélyével is.

A katolikus kalauznak az volt a jelentősége, hogy a figyelmes olvasó – elsősorban a katolikus klérus és értelmiség – számára egyértelművé tette a fasiszta eszmék és a belőlük következő politika elutasítását, összeférhetlenségét a katolicizmussal. Ugyanakkor, bár inkább csak teoretikus jelleggel, de felvázolta egy valóban katolikus társadalom-felfogás és közéleti magatartás normáit is. Almásy itteni gondolatait továbbfejlesztve, önálló kötetben adta közre a keresztény politika bírálatát. „*A tízparancsolat a közéletben*” című könyve²⁴ heves

---

²⁴ ALMÁSY József: *A tízparancsolat a közéletben*. Budapest, 1942. A könyv nihil obstattal jelent meg.

támadásokat váltott ki a szélsőjobboldal részéről, és Serédi részint ezért, részint betegsége miatt, felmentette szemináriumi beosztásából.

A haladó katolikusok kivették a részüket a zsidóüldözéssel szembeni küzdelemből is. A második zsidótörvény elfogadása után a konvertita Kornfeld Móric báró az 1939 őszi püspöki konferenciától kértre, hogy a katolikus konvertiták védelmére alakult *Magyar Szent Kereszt Egyesület* támogatására – amelynek egyházi elnöke a Serédi által kinevezett Almásy József, főtitkára Cavallier József volt – hozzanak létre egy klerikusokból és világiakból álló püspökkari bizottságot.²⁵ Az értekezlet a bizottság megalakítására gróf Zichy Gyula kalocsai érseket kérte fel, aki azt szívesen vállalta. A bizottság tagjai lettek többek között Almásy József, Badalik Bertalan O.P., Baranyay Jusztin, Cavallier József, Eckhardt Sándor egyetemi tanár, P.Jánosi József S.J., Katona Jenő, Mézsáros János volt budapesti érseki helynök, Molnár Kálmán egyetemi tanár, Slachta Margit, Schrotty Pál O.F.M., Varga Béla plébános, kispapártya képviselő. A névsorból kitűnik, hogy a bizottságban a kereszténydemokraták voltak többségben.²⁶

A háborús években Barankovics és eszmetársai a maguk eszközeivel vettek részt a szellemi honvédelemben, a nemzeti függetlenségért és a demokráciáért folytatott küzdelemben. Szekfű Gyula cikket írt a *Népszava* elhíresült 1941-es karácsonyi népfrontos számába. A Hitler-ellenes erők összefogására Szekfű elnökletével alakult *Magyar Történelmi Emlékbizottság* felhívását, amely a *Népszava* 1942. március 1-i számában jelent meg, aláírta Barankovics István, Katona Jenő, Parragi György és Varga Béla, így ők képezték annak „katolikus szárnyát”.

A napi politikától távolabb maradó haladó katolikus írók, a *Vigilia* köre ezekben az években még határozottabban a francia neokatolicizmus felé orientálódva súlyt helyeztek annak hazai ismertetésére. Ebben a franciás műveltségű Eckhart Sándor és Rónay György jártak az élen. A *Vigilia*-könyvek sorozatban jelent meg Justh Béla fordításában és szerkesztésében egy kötet, „*Mi európaiak*” címmel. „*Az volt a célom, hogy a ma élő legjelentősebb európai szellemeket szólaltassam meg magyarul Európa válságáról és az európai kultúra jövőjéről*” - írta az előszóban.²⁷ Akkor, amikor Európában már a fasizmus volt az úr, a magyar katolikusok J. Maritain, J. Huizinga, G. Marcel, H. Belloc, G. Bernanos és mások írásait olvashatták.

1943 elején Barankovics még közelebb került a *Magyar Nemzethez*, illetve a mögötte álló politikai csoporthoz. Továbbra is ápolta az elhunyt főszerkesztő, Pethő Sándor emlékét, akinek a lapban megjelent írásait kötetbe gyűjtve adta

---

²⁵ Esztergomi Prímási Levéltár. Az 1939. október 3-i püspökkari konferencia jegyzőkönyve, 19. pont.

²⁶ Uo. 1940. március 13-i konferencia jegyzőkönyve, 30. pont. A bizottság elnöke Zichy halála után, 1942-től báró Apor Vilmos győri püspök lett, aki a főpapok közül leginkább támogatta a kereszténydemokrata irányzatot.

²⁷ Budapest, 1941. 6.

ki. A *Magyar Nemzet* és *Az Ország Útja* szerkesztői, állandó munkatársai egyazon körből kerültek ki. *Az Ország Útja* 1943. január 1-i impresszumában Dessewffy és Barankovics mellett Andorka Rudolf, Balla Antal, Bóka László, Gogolák Lajos, Joó Tibor, Tildy Zoltán és báró Wesselényi Miklós szerepeltek. A folyóirat utolsó száma 1943. májusában jelent meg, mert Barankovics május 20-ától a *Magyar Nemzet* felelős szerkesztője és kiadója lett. A Weiss Manfréd és a Chorin-család pénzén kiadott, gróf Bethlen István, a legitimista gróf Sigray Antal és Szekfű Gyula által irányított lap a szellemi honvédelem hatékony eszköze lett. Barankovics szerkesztősége idején publikálta a lapban Szekfű a „*Valahol utat veszítettünk*” című sorozatát, amelyben kritikát mondott az egész ellenforradalmi korszakról.²⁸

Barankovics politikai nézeteinek alakulásáról sokat elárul, hogy 1943-ban ő fordította magyarra a neoliberais Wilhelm Röpke: *Die Gesellschaftskrise der Gegenwart* című művét, amely Budapesten „*A harmadik út*” címet kapta.²⁹ Barankovics az előszóban proházkai stílusban írta: „*Fordul a szél... Az emberiség újra a szellemtől várja a kiút megmutatását. Emelkedőben van a nagy gondolkodók népszerűsége és a gondolat tekintélye. Újra többen olvassák a Bibliát, a bölcsélet nagy dokumentumait és a tudomány könyveit, mint a párt-programokat és a szolgálati útmutatásokat. A parancskihirdetéseknél már kevesebben vannak jelen. Igére szomjasak a lelkek.*”³⁰

*

A *Keresztény Demokrata Néppárt* zászlóbontására 1945. január 21-én Szegeden került sor. Budapest felszabadulása után, 1945. február végén Barankovics Istvánt választották a KDNP főtitkárának. A főtitkár politikai hitvallása a belpolitikát illetően a demokráciát, a gazdaságpolitikában a szociális piacgazdaságot, a külpolitikában pedig a finn típusú semlegességet jelentette.

A keresztény jelzöt nevéből elhagyó *Demokrata Néppárt* programját Barankovics az 1945. szeptemberi budapesti nagygyűlésükön ismertette. Eszerint a párt „*a lehető leggyökeresebb demokratikus átalakulást akaró, a legszélesebb szociális igazságosságot és a legbiztosabb emberi jogot kívánó politika képviselője*”.³¹

A DNP főtitkára kifejtette, hogy mit értenek keresztény demokrácia alatt? „*A demokrácia hitvallói vagyunk. Mégpedig nem csak a politikai, hanem a gazdasági és a társadalmi demokrácia hitvallói is.*” Mit jelent a politikai demokrácia? „*Az a demokrácia, amelynek mi hitvalló harcosai vagyunk, a népválságos önkormányzatát jelenti, a parlamentáris rendszer formájában. A*

---

²⁸ A tanulmány sorozat 1943. november és 1944. január között jelent meg. Újra közölte SZEKFŰ Gyula: *Forradalom után*. Budapest, (év nélkül).

²⁹ Az eredeti német kötet Zürich, 1942. Szó szerinti fordításban: „*A jelen társadalmi válsága*”.

³⁰ RÖPKE, Wilhelm: *A harmadik út*, 6.

³¹ Uo. 75.

*demokrácia a mi szemünkben az a kormányforma, amelyben választottjai útján maga a nép hozza a törvényeket, és hatékony szervek és alkalmas eszközök útján ugyancsak maga a nép ellenőrzi a törvényhozó és a végrehajtó hatalmat, hogy ezek se az isteni törvényeket, se a természetjogot, se az írott törvényeket meg ne sértsék. Ebben a demokráciában a többség kormányoz ugyan, de a kisebbségnek mindig megmarad szabad vélemény nyilvánítási és szervezkedési joga, hogy a törvényes eszközök fölhasználásával többséggé nőhessen... Nem lehet demokráciáról beszélni ott, ahol a többség elnyomja a kisebbséget, még kevésbé ott, ahol a kisebbség uralkodik a többségen.*³²

A politikai demokrácia megteremtése nem lehetséges a gazdasági és társadalmi demokrácia nélkül. *„A gazdasági demokrácia nem egyéb, mint a demokratikus életformában élő nép helyes szociális és gazdasági rendje – mondta Barankovics - . A gazdasági élet egyetlen igazi célja maga az ember... Az állam joga és kötelessége ennek az alapvető természetjognak érvényesülését az igazságosság szellemében biztosítani.*³³ A magántulajdonnak a közjó érvényesítése szab határt. *„Ezért nem csak helyeselni, hanem alkalmas időben kifejezetten követelni is fogjuk a magánjavak köztulajdonba vételét, amelyeknek szocializálását a közjó parancsolóan megkívánja.*”

A társadalmi demokrácia megteremtésében a *Demokrata Néppárt* felfogása számos ponton érintkezett a baloldallal: egyetértettek a demokratikus földreformmal, a stratégiai fontosságú ágazatok, üzemek államosításával, a közigazgatás átalakításával, a Szovjetunióval való különleges viszony szükségességével, sőt a köztársasági államforma megteremtésével is. Elfogadták az állam és az egyházak szétválasztásának szükségességét, a *„szabad egyház a szabad államban”* elv érvényesítését, ám határozottan követelték az egyházak működési szabadságának és a vallásszabadságnak maradéktalan biztosítását.³⁴

A *Mindszenty* bíboros támadásaival szembeni védekező, 1946-ban készült bizalmas iratukban a kereszténydemokrata párt politikáját csak az alapvető és befejezett tények figyelembe vételével tartották reálisnak. Ilyen tények voltak Jalta, a jelenlévő szovjet csapatok, a baloldali erők növekvő hatalmi pozíciói, a köztársaság kikiáltása, az államosítások. Ez a dokumentum történelmi jelentőségű és tanulsággal szolgálhat(na) a mindenkori keresztény pártoknak. Barankovicsék rámutattak a lényegre, arra a kritériumra, amely nélkül tartósan eredményes keresztény politika nincs. Szerintük elfogadhatatlan, ha *„az Egyház hierarchiája nem csak hit, erkölcs és egyházfegyelem dolgaiban, hanem a politikai tevékenység körében is közvetlen hatalmat akarna gyakorolni a hívei felett.*³⁵ A hívők nagykorúságának elismerése nélkül nem lehetséges korszerű

---

³² Uo. 79.

³³ Uo. 83.

³⁴ Uo. 86.

³⁵ GERGELY Jenő: *A Demokrata Néppárt „igazoló jelentése” a Mindszenty hercegprímással keletkezett konfliktusról.* Századok, 1995. 5-6. 765.

kereszténydemokrácia. Ez az üzenet arról is szólt, hogy *Mindszenty* bíboros direkt módon, közvetlenül kívánt beleszólni a keresztény párt politikájába is.³⁶

A *Demokrata Néppárt* 1947. augusztus 10-én Győrött tartott nagygyűlésén is több tízezer ember jelent meg, és hallgatta a főtitkár új zászlót kibontó programbeszédét.³⁷ *Barankovics* abból indult ki, hogy a *Demokrata Néppárt* világnézeti párt, s ennek a világnézetnek a középpontjában a keresztény állameszme áll. Azt is meghatározta, hogy mit jelent a DNP világnézeti jellege: „*A Néppárt világnézeti párt, de nem egyházi és nem felekezeti párt. Nem vagyunk egyházi párt, sem abban az értelemben, mintha akár titokban, akár nyíltan valamelyik keresztény hitvallás papjai szabnák meg politikai programunkat és magatartásunkat, sem abban az értelemben, mintha mi az egyház nevében és tekintélyével akarnánk híveket toborozni...*”³⁸

A főtitkár ismételtén kifejtette, hogy a kereszténydemokraták mit is értenek a politikai demokrácia alatt. „*Politikai eszményképünk a szabadság és egyenlőség elvű demokrácia, amely a népi önkormányzatokon keresztül valósul meg, és a parlamentáris demokratikus kormányformában csúcsosodik ki. A demokrácia a nép olyan valóságos önkormányzata legyen, amelyben a nép, a törvényhozó testület és a végrehajtó és bírói hatalom feltétlenül tiszteli a természetjogot és az isteni törvényeket.*”³⁹ Ez a fajta demokrácia-felfogás a nép valóságos önkormányzata nélkül nem tartotta lehetségesnek a demokrácia kiteljesedését, hanem egyesítette az önkormányzatiság, autonómia elvét a parlamentarizmussal. *Barankovics* követelte, hogy az állami élet súlypontja kerüljön vissza a törvényhozásra; ténylegesen működjön a községek, városok és megyék választott autonómiája; teremtsék meg a közigazgatás demokratizmusát; állítsák fel az alkotmánybíróságot; alkossanak törvényt a személyi szabadság védelméről. Ami az egyházpolitikát illeti, helyeselte az állam és az egyházak szétválasztását, a szeparációt, és egyúttal sürgette az Apostoli Szentszékekkel a diplomáciai kapcsolatok helyreállítását.

A magyarországi kereszténydemokrácia legnagyobb sikereit 1947 - 48-ban érte el, amikor a *Barankovics István* főtitkár által vezetett *Demokrata Néppárt* az ország második legnagyobb befolyással rendelkező politikai pártjává vált. Az 1947-es országgyűlési választásokon – a hatósági terrorral és a „*kékcédulás*” csalással - a kommunisták mögé szorítva 60 mandátum birtokában a demokratikus ellenzék fő erejeként próbált szembeszegülni a készülő diktatúrával. *Barankovics* pártja az akkori Európa korszerű és sikeres kereszténydemokrata pártjaival – a *Konrad Adenauer* vezette CDU-val, a *Robert Schumann* nevével fémjelzett MRP-vel és *De Gasperi* DC-jével – közösséget valló, azonos

---

³⁶ A hercegprímás nyilatkozataiban vagy a püspökkari konferenciákon is mindig idéző jelbe tette a „*haladó*” katolikusok katolicitását.

³⁷ Pártprogramként közli BALOGH Sándor-IZSÁK Lajos: *Magyarországi pártprogramok 1944-1988*, ELTE - Eötvös Kiadó, Budapest, 2004. 147-165.

³⁸ Uo. 149.

³⁹ Uo. 153.

elméleti platformon álló, a polgári demokrácia és a szociális piacgazdaság mellett elkötelezett keresztény, de nem egyházas, nem klerikális párt volt.

1948. nyaráig *Barankovics* még talán bízott abban, hogy a „*népi demokráciában*” helye van vagy lehet az általa képviselt kereszténydemokráciának. Nem az ő nézetei változtak meg 1949 elejére, hanem a körülmények. A Mindszenty-per kezdete⁴⁰ előtti nap, 1949. február 2-án az Egyesült Államok budapesti nagykövetségének ekkor kiutasított titkára kocsiján felesége társaságában Ausztriába menekült. Még aznap nyilatkozatban közölte a sajtóval, hogy már távozása előtt bejelentette a *Demokrata Néppárt* feloszlását. Az országgyűlés a párt megszűnését 1949. március 10-i ülésén tudomásul vette. Ezzel az aktussal magyarországi kereszténydemokrácia nem csak politikailag, hanem jogilag is négy évtizedre megszűnt létezni.

---

⁴⁰ A Mindszenty-per 1949. február 3-8. között zajlott le a Budapesti Népbíróság különtanácsa előtt. Lásd GERGELY Jenő: *A Mindszenty-per*. Budapest, 2001.